

MICHAŁ NORBERT FASZCZA

Uniwersytet Śląski w Katowicach

Izydor z Sewilli o prawie wojskowym (*Etym.*, 5,7,1-2). Kilka uwag na temat polskiego przekładu części prawnej „Etymologii” (Izydor z Sewilli, *O prawach*, opracowanie Antoni Dębiński, Maciej Jońca, Wydawnictwo Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, Lublin 2021, 157 s.)

W 2021 r. do rąk czytelników trafiło bilingwiczne wydanie fragmentów piątej księgi „Etymologii” (*Etymologiae*) autorstwa arcybiskupa Sewilli Izydora, poświęconych zagadnieniom prawnym¹. Tłumaczeniem objęto rozdziały od 1 do 27. Przekładu i opracowania tekstu dokonali prof. Antoni Dębiński i prof. Maciej Jońca, których rozległy dorobek z zakresu prawa rzymskiego pozostaje tyleż niekwestionowany, co powszechnie znany w środowisku naukowym.

Tłumaczenie dzieła Izydora stanowi kontynuację nieformalnej serii obejmującej polskojęzyczne wydania rzymskich źródeł prawnych, w ramach której ukazały się ponadto: *Mosaicarum et Romanarum legum collatio*² i *Ulpiani liber singularis regularum*³. Nietrudno zauważyć, że wszystkie trzy przekłady łączy osoba prof. A. Dębińskiego, będącego inicjatorem przedsięwzięcia.

Pomysł przybliżenia czytelnikom tego istotnego, a zarazem słabo znanego źródła poznania prawa rzymskiego, jakim są „Etymologie”,

¹ Izydor z Sewilli, *O prawach*, opracowanie A. DĘBIŃSKI, M. JOŃCA, Lublin 2021.

² *Zbiór prawa Mojżeszowego i rzymskiego*, przekład i objaśnienia A. DĘBIŃSKI, Lublin 2011.

³ *Ulpiani liber singularis regularum*, przekład i objaśnienia A. DĘBIŃSKI, K. BURCZAK, Lublin 2016.

należy ocenić jednoznacznie pozytywnie, szczególnie wobec skali jego recepcji mającej miejsce w późniejszych wiekach⁴. Pozostaje żywić nadzieję, że nie jest to ostatni projekt tego rodzaju i w niedługim czasie doczekamy się kolejnych translacji znajdujących zastosowanie zarówno w działalności naukowej, jak i dydaktycznej. Naturalnym wyborem byłyby w tym przypadku *Pauli sententiae*, a być może także „część prawna” *Noctes Atticae* Aulusa Gelliusa.

Z uwagi na główny przedmiot realizowanych przeze mnie badań naukowych, moje szczególne zainteresowanie wzbudził przekład passusu odnoszącego się do wojskowości rzymskiej (*Isid., Etym.*, 5,7,1-2) zawarty na s. 43. Do niego też ograniczę swoje uwagi. W łacińskim oryginale (zamieszczonym na s. 42) prezentuje się on następująco:

Quid sit ius militare

[1] Ius militare est belli inferendi sollemnitas, foederis faciendi nexus, signo data egressio in hostem vel commissio. Item signo dato receptio; item flagitii militaris disciplina, si locus deseratur; item stipendiorum modus, dignitatum gradus, praemiorum honor, veluti cum corona vel torques donantur.

[2] Item praedae decisio, et [pro] personarum qualitibus et labori iusta divisio; item principis portio.

Tak natomiast został oddany w języku polskim:

Prawo wojenne

[1] Prawo wojenne to: formalności wypowiedzania wojny, protokół zawierania przymierzy, sygnały do wymarszu i ataku na wroga, a także do jego odparcia, wojskowe przepisy karne dotyczące dezercji, forma wypłacania żołdu, stopnie w hierarchii, odznaczenia – na przykład przyznanie korony lub wieńca.

[2] Dotyczy ono również decyzji w sprawie łupów, polegającej na ich słusznym podziale według rangi osób oraz zaangażowania, a także wyznaczenie części wodza.

Pierwsza wątpliwość dotyczy tytułu. „Quid sit ius militare” przetłumaczono jako „Prawo wojenne”. Pominięcie pierwszej części frazy

⁴ A. DĘBIŃSKI, M. JOŃCA, *Słowo wprowadzenia*, [w:] IZYDOR Z SEWILLI, *O prawach...*, s. 11–17.

(„Quid sit...” – „Czym jest...”) nie ma większego znaczenia, bowiem dotyczy drugorzędnej w tym przypadku formy literackiej – znacznie istotniejsze jest precyzyjne oddanie istoty wywodów Izydora. Termin *ius militare* został stworzony przy użyciu dwóch komponentów, z których pierwszy (*ius*) to „prawo”, zaś człon *militare* pochodzi od *miles* – żołnierz⁵. Dlatego właśnie *ius militare* nie może być „prawem wojennym” i na gruncie języka polskiego powinno zostać przełożone jako „prawo wojskowe”. Tak też zostało przyjęte w literaturze przedmiotu⁶. „Prawo wojenne” (bądź „prawo wojny”) to po łacinie *ius belli*⁷.

Termin *militaris disciplina* został z kolei przetłumaczony jako „wojskowe przepisy karne”, co jest interpretacją dość odległą od oryginału. Oznacza on bowiem po prostu „dyscyplinę wojskową”, na którą składają się zarówno prawne, jak i pozaprawne środki oddziaływania na żołnierzy. Z oczywistego powodu Izydor skoncentrował się na aspektach prawnych, ale i tak powstałe za rządów Augusta prawo wojskowe (w tym regulacje o charakterze karnym), ściśle związane z ustanowieniem przez tego cesarza w pełni zawodowych sił zbrojnych, tylko w niewielkiej części było regulowane aktami prawnymi, w większości opierając się na tradycji i odziedziczonej po okresie republikańskim swobodzie decyzyjnej przypisanej rzymskim dowódcom⁸. Mylne wrażenie oparcia rzymskiej dyscypliny wojskowej na aktach prawnych wynika z częstego sprowadzania tego problemu do pozbawionego szerszej refleksji

⁵ Oxford Latin Dictionary, ed. P.G.E. GLARE, Oxford 1968, s. 1109.

⁶ Np. A. BERGER, *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia 1953, s. 530, 582; C.E. BRAND, *Roman Military Law*, Austin 1968, s. 4, 32-33; J. VENDRAND-VOYER, *Origine et développement du «droit militaire» romain*, «Labeo» 28.3/1982, s. 259-277; V. GIUFFRÈ, *Per lo studio del diritto dei militari romani*, [w:] *Lecture e ricerche sulla 'res militaris'*, I, Napoli 1996, s. 4-5.

⁷ Zob. I. LERACZYK, *'Ius belli et pacis' w republikańskim Rzymie*, Lublin 2018.

⁸ M.N. FASZCZA, *Problemy badawcze związane z rzymską dyscypliną wojskową okresu republiki i pryncypatu*, «Res Historica» 42/2016, s. 16-26; IDEM, *'Virtus' czy 'disciplina Romana'? Krytycznie o wizji „starożytnych Prusaków”*, [w:] *Wojna i prawo. Z dziejów wojskowości polskiej i powszechnej ('Homo militans' IX)*, red. A. NIEWIŃSKI, Oświęcim 2020, s. 16-19.

przytaczania zawartości *Digesta*⁹. *Militaris disciplina* nie może być zatem czymkolwiek innym, jak tylko „dyscypliną wojskową”, którą w opisie Izydora zdarzało się „haniebnie łamać” (*flagitii* – wyraz opuszczony w przekładzie). W kontekście wywodu hiszpańskiego biskupa należy ją postrzegać jako źródło surowego postępowania (*vide*: wymierzać dyscyplinę), a nie formalną podstawę stosowanych kar. W związku z tym wydaje mi się, że bliższy oryginałowi byłby przekład „pohańbienie dyscypliny wojskowej”, a nie „wojskowe przepisy karne”.

W rozdziale I widnieje także *passus* „[...] *praemiorum honor, veluti cum corona vel torques donantur*”. Odnaczenia o nazwach *corona* i *torques* zostały zinterpretowane jako „korony” i „wieńce”. Łacińska *corona* to właśnie „wieniec”¹⁰, natomiast *torques* to specyficzny celtycki naszyjnik w formie otwartej obręczy, który najpóźniej u schyłku republiki stał się jedną ze standardowych nagród nadawanych w armii rzymskiej¹¹. Wobec braku odpowiednika w języku polskim, powszechnie przyjęło się stosować wobec niego termin *torkwes*.

Przedstawione powyżej propozycje alternatywnego przekładu nie zmieniają jednoznacznie pozytywnego obioru inicjatywy wydawniczej zmierzającej do przybliżenia szerszemu gronu odbiorców twórczości Izydora. Problematyka dyscypliny wojskowej czy też jej składowej w postaci wojskowego prawa karnego należy do rzadko poruszanych, a przez to mało znanych, dlatego też różnego rodzaju niedoskonałości pojawiające się zarówno w literaturze romanistycznej, jak i *stricte* historycznej nie należą do rzadkości. Dzięki połączonemu wysiłkowi przedstawicieli różnych środowisk naukowych zmiana tego stanu rzeczy jest jednak możliwa, o czym świadczy między innymi szerokie uwzględnienie tematyki dyscyplinarnej w niedawno wydanym *Leksykonie rzymskiego prawa*

⁹ Np. J.H. JUNG, *Die Rechtsstellung der römischen Soldaten. Ihre Entwicklung von den Anfängen Roms bis auf Diokletian*, «ANRW» 2.14/1982, s. 973-1008; G. WESCH-KLEIN, *Soziale Aspekte des römischen Heerwesens in der Kaiserzeit*, Stuttgart 1998, s. 147-156; CH. SCHMETTERER, *Die rechtliche Stellung römischer Soldaten im Prinzipat*, Wiesbaden 2012, s. 25-33.

¹⁰ V.A. MAXFIELD, *The Military Decorations of the Roman Army*, Berkeley–Los Angeles 1981, s. 61, 67-81.

¹¹ *Ibidem*, s. 61, 86-88.

*karnego*¹². Jestem przekonany, że ukazanie się przekładu „części prawnej” dzieła Izydora również w tym względzie stanowi krok w dobrą stronę, pozwalając na szersze niż do tej pory uwzględnienie późnoantycznych/wczesnośredniowiecznych źródeł o charakterze niejurydycznym.

IZYDOR Z SEWILLI O PRAWIE WOJSKOWYM (*ETYM.*, 5,7,1-2).

KILKA UWAG NA TEMAT POLSKIEGO PRZEKŁADU CZĘŚCI PRAWNEJ „ETYMOLOGII” (IZYDOR Z SEWILLI, *O PRAWACH*, OPRACOWANIE ANTONI DĘBIŃSKI, MACIEJ JOŃCA, WYDAWNICTWO KATOLICKIEGO UNIwersYTETU LUBELSKIEGO, LUBLIN 2021, 157 s.)

Streszczenie

Autor przedstawił propozycję alternatywnego tłumaczenia trzech passusów z „Etymologii” Izydora z Sewilli odnoszących się do rzymskiego prawa wojskowego. Stanowi ona nawiązanie do pierwszego polskiego przekładu „części prawnej” tego dzieła, wydanego w 2021 r. Dzieło Izydora jest rzadko wykorzystywane w polskich badaniach nad rzymską dyscypliną wojskową, dlatego też autor żywi nadzieję, że ukazanie się polskojęzycznego wydania „Etymologii” przyczyni się do zmiany tego stanu rzeczy.

¹² *Lexykon rzymskiego prawa karnego. Podstawowe pojęcia*, red. M. JOŃCA, Warszawa 2022.

ISIDORE OF SEVILLE ON MILITARY LAW (ETYM., 5.7.1-2): A FEW REMARKS ON THE POLISH TRANSLATION OF THE LEGAL PART OF THE ETYMOLOGIES (IZYDOR Z SEWILLI, „O PRAWACH”, OPRACOWANIE ANTONI DĘBIŃSKI, MACIEJ JOŃCA, WYDAWNICTWO KATOLICKIEGO UNIWERSYTETU LUBELSKIEGO, LUBLIN 2021, PP. 157)

Summary

The author presents an alternative translation of three passages on Roman military law from the *Etymologies* of Isidore of Seville. The text refers to the first Polish translation of the legal part of the edition of the *Etymologies*, which was published in 2021. The work of Isidore is rarely used in Polish research on Roman military discipline, so hopefully this edition will help to improve the situation.

Słowa kluczowe: Izydor z Sewilli; prawo wojskowe; dyscyplina wojskowa; prawo rzymskie.

Keywords: Isidore of Seville; military law; military discipline; Roman law.

Litaratura

BERGER A., *Encyclopedic Dictionary of Roman Law*, Philadelphia 1953.

BRAND C.E., *Roman Military Law*, Austin 1968.

FASZCZA M.N., *Problemy badawcze związane z rzymską dyscypliną wojskową okresu republiki i pryncypatu*, «Res Historica» 42/2016, s. 13-48.

FASZCZA M.N., 'Virtus' czy 'disciplina Romana'? Krytycznie o wizji „starożytnych Prusaków”, [w:] *Wojna i prawo. Z dziejów wojskowości polskiej i powszechnej* ('Homo militans' IX), red. A. NIEWIŃSKI, Oświęcim 2020, s. 7-32.

GIUFFRÈ V., *Per lo studio del diritto dei militari romani*, [w:] *Letture e ricerche sulla 'res militaris'*, I, Napoli 1996, s. 3-13.

GLARE P.G.E. (red.), *Oxford Latin Dictionary*, Oxford 1968.

Izydor z Sewilli, *O prawach*, opracowanie A. DĘBIŃSKI, M. JOŃCA, Lublin 2021.

JOŃCA M. (red.), *Leksykon rzymskiego prawa karnego. Podstawowe pojęcia*, Warszawa 2022.

JUNG J.H., *Die Rechtsstellung der römischen Soldaten. Ihre Entwicklung von den Anfängen Roms bis auf Diokletian*, «ANRW» 2.14/1982, s. 882-1013.

- LERACZYK I., *'Ius belli et pacis' w republikańskim Rzymie*, Lublin 2018.
- MAXFIELD V.A., *The Military Decorations of the Roman Army*, Berkeley–Los Angeles 1981.
- SCHMETTERER CH., *Die rechtliche Stellung römischer Soldaten im Prinzipat*, Wiesbaden 2012.
- '*Ulpiani liber singularis regularum*', przekład i objaśnienia A. DĘBIŃSKI, K. BURCZAK, Lublin 2016.
- VENDRAND-VOYER J., *Origine et développement du «droit militaire» romain*, «*La-beo*» 28.3/1982, s. 259-277.
- WESCH-KLEIN G., *Soziale Aspekte des römischen Heerwesens in der Kaiserzeit*, Stuttgart 1998.
- Zbiór prawa Mojżeszowego i rzymskiego*, przekład i objaśnienia A. DĘBIŃSKI, Lublin 2011.